
Л. В. Первалова, кандидат філософських наук, професор кафедри права Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Проблеми захисту інтелектуальної власності в системі економічної безпеки підприємства

Стаття присвячена проблемам захисту інтелектуальної власності на підприємствах у сучасних економічних умовах. Успішний розвиток підприємства, його високі фінансові результати залежать від впровадження у виробництво об'єктів інтелектуальної власності. Конкурентоздатність підприємства, у свою чергу, залежить від наявності надійного механізму захисту інтелектуальних ресурсів. У статті розкриваються такі поняття, як «захист інтелектуальної власності», «економічна безпека підприємства», розглядається сутність інтелектуальної безпеки та економічної безпеки підприємства, місце, яке займає захист інтелектуальної власності в системі економічної безпеки підприємства. Автор аналізує зовнішні та внутрішні загрози, які можуть завдати шкоди діяльності підприємства. В роботі розглянута система захисту інтелектуальної власності, запропоновані основні напрями забезпечення захисту об'єктів інтелектуальної власності на підприємстві.

Ключові слова: інтелектуальна власність, право інтелектуальної власності, захист інтелектуальної власності, безпека, економічна безпека, безпека інтелектуальної власності, підприємство, внутрішні та зовнішні загрози.

Поступовий розвиток науки, техніки, культури – найважливіший критерій цивілізаційного прогресу в історії людства.

Цей критерій віддзеркалює інтелектуальний потенціал суспільства, результати творчої діяльності людей. Творчість є однією з найбільш характерних рис людини, це її невід'ємна властивість. Складовою частиною творчої діяльності є інтелектуальна діяльність. Однак результати інтелектуальної діяльності повинні обов'язково відповідати вимогам встановленим законом. Лише за цих обставин результати інтелектуальної діяльності можуть отримати правову охорону і відповідно стати об'єктами інтелектуальної власності.

Інтелектуальна власність є результатом інтелектуальної, творчої діяльності, що відповідає вимогам чинного законодавства і якій надається правова охорона.

У сучасних економічних відносинах, основними принципами яких є інформація та знання, інтелектуальна власність є важливим ресурсом підприємства, що забезпечує стабільний інноваційний розвиток та ряд конкурентних переваг. Більшість сучасних підприємств-лідерів мають у своєму активі нові технології, знання, торгові марки. В умовах жорсткої конкуренції впровадження нових наукомістких технологій виробництва, створення нових продуктів є необхідною передумовою для забезпечення стійких конкурентних позицій на ринку, дає можливість обмежити коло конкурентів та забезпечувати лідерські позиції у завойованому сегменті ринку. Це вимагає від фахівців з економічної безпеки здатності орієнтуватися в таких нових сферах діяльності, як організація захисту об'єктів права інтелектуальної діяльності.

У наукових дослідженнях таких вітчизняних і закордонних вчених, як С. О. Мосов, Т. В. Запорожець, Т. Ллойд, С. О. Петраченко, М. М. Крітський, В. І. Мунтіян, К. Свейбі, К. Віг, І. Нонака, Б. Мільнер, Д. Стоунхауз, Л. Федулова та ін., аналізуються проблеми управління та економіки інтелектуальної власності на підприємстві. Питання, пов'язані із захистом прав інтелектуальної власності на такі об'єкти, як нерозкрита інформація, комерційна таємниця, ноу-хау тощо, розглядаються в роботах О. Амосова, О. Підопригори, О. Святоцького, М. Вачевського та інших авторів.

Недостатньо дослідженими залишаються питання щодо ідентифікації загроз, небезпек та ризиків у діяльності вітчизняних підприємств.

Метою статті є обґрунтування наукового підходу до організації захисту інтелектуальної власності в системі економічної безпеки підприємства та розробка практичних рекомендацій її реалізації в сучасних умовах господарювання.

Сучасний етап розвитку економіки та науково-технічний прогрес знаходить своє відображення в якісних змінах структури необхідних ресурсів підприємства, підвищенні ролі нематеріальних активів підприємства, інтелектуального капіталу, розвитку інформаційного простору та економічних знань.

Нематеріальні активи є складовою частиною ресурсного капіталу підприємства, для якого характерні: можливість приносити дохід протягом тривалого періоду часу, відсутність матеріальної основи, складність визначення вигоди (прибутку) в майбутньому.

Успішний розвиток підприємства та його високі фінансові результати перебувають у прямій залежності від інноваційних заходів, впровадження яких забезпечується наявністю відповідних ресурсів. Такими, зокрема, є інтелектуальні ресурси підприємства, його інтелектуальна власність.

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт інтелектуальної власності, визначений законодавством. Однією з основних проблем будь-якої економічної системи є забезпечення її ефективної та стабільної діяльності. Безпека підприємства є однією з головних умов успішного функціонування бізнесу. Сьогодні на підприємствах склалася певна система безпеки їх діяльності, яку можна розглядати як стан стійкої життєдіяльності, за якого забезпечується реалізація основних інтересів, пріоритетних цілей, захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов їх функціонування. Основним критерієм ефективності безпеки підприємства є стабільність фінансового і економічного стану підприємства.

Безпека, не будучи об'єктом, не може функціонувати, і не може бути повністю керованою. Безпека – свідомий, цілеспря-

мований вплив на загрози та небезпеки, за якого створюються принципи та механізми захисту об'єкта.

Економічна безпека охоплює: економічну безпеку окремого громадянина, підприємців, підприємств, організацій, галузей господарського комплексу, регіонів, окремих секторів економіки, держави тощо.

У той же час сьогодні не існує єдиної позиції щодо розуміння поняття «економічна безпека підприємства». Цілий ряд науковців (М. Бендіков, Л. Воронович, В. Гапоненко, С. Дубецька та ін.) роблять акцент на управлінських функціях безпеки, на виконанні статутних завдань, захищеності ресурсів [1; 2; 3; 4].

Найбільш обгрунтованими, на наш погляд, є визначення, що надаються такими авторами, як М. І. Зубок, В. С. Рубцов, С. М. Яременко, В. Г. Гусаров, Ю. В. Чернов. На їхню думку, під економічною безпекою суб'єктів підприємництва слід розуміти такий стан, за допомогою якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності підприємства, гарантований захист їх ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації [5].

Як зазначають у своїх дослідженнях О. Ю. Мішин, С. В. Мішина, щодо сутності поняття «економічна безпека підприємства», більшість економістів розглядає його з позицій практичного підходу, тобто з урахуванням особливостей функціонування суб'єктів господарювання, яких обрано як інформаційну базу дослідження [6]. У рамках конкретного дослідження такий підхід виправданий, проте універсальність трактування не досягається. Як справедливо стверджує Л. Шемаєва, зміст економічної безпеки підприємств розкривається через забезпечення реалізації стратегічних інтересів підприємства на основі використання можливостей зовнішнього середовища із застосуванням продуктивної взаємодії із суб'єктами зовнішнього середовища [7].

Таким чином, можна зробити висновок, що економічна безпека суб'єкта господарювання – це стан інтелектуальної безпеки підприємства, який гарантує стабільну та максимально ефективну діяльність підприємства, здатність протистояти будь-яким загрозам, і має на меті підвищення його ефективності в майбутньому.

Забезпечення захисту інтелектуальної власності підприємств – дуже складний, багатогранний та не до кінця вивчений і зрозумілий процес. На сьогодні у науковій літературі визначення сутності економічної безпеки в частині захисту інтелектуальної власності дається вкрай рідко та не завжди чітко, відкритими залишаються питання захисту інтелектуальної власності підприємства. Фактично захист інтелектуальної власності зводиться до отримання захисних документів та у випадку порушень ініціювання судових справ.

У літературі часто замість захисту інтелектуальної власності вказується інтелектуальна безпека підприємства. Потрібно визначитись із поняттями «інтелектуальна безпека» та «захист інтелектуальної власності».

Теоретичних досліджень щодо інтелектуальної безпеки майже не існує, загальноживаного визначення немає. Можна узагальнити, що інтелектуальною безпекою підприємства є захист розумової діяльності людей на підприємстві, метою якої є гарантія стабільної та максимально ефективної діяльності підприємства, підвищення його ефективності в майбутньому та здатність протистояти загрозам.

Поняття «інтелектуальна безпека» значно ширше, ніж поняття «захист інтелектуальної власності». До системи інтелектуальної безпеки входять такі елементи, як інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал, інтелектуальна власність, інформаційний ресурс, захист економічної безпеки.

Можна узагальнити, що інтелектуальна безпека, захист інтелектуальної власності, економічна безпека суб'єкта господарювання взаємопов'язані.

Захист інтелектуальної власності перебуває в системі економічної безпеки, натомість економічна безпека є складовою інтелектуальної безпеки.

Забезпечення безпеки інтелектуальної власності підприємства – це система організаційних та правових заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, нейтралізацію та ліквідацію загроз інтелектуальній власності підприємства.

Головною метою захисту інтелектуальної власності є гарантія стабільної та максимально ефективної діяльності підприємства.

емства на даний час та можливості розвитку та ефективного функціонування в майбутньому.

Однією з головних умов забезпечення захисту інтелектуальної власності підприємства є здатність протистояти загрозам, що існують та які можуть виникнути, які можуть завдати шкоди підприємству; які збитки підприємство може понести; внаслідок чого підприємство може знизити темпи свого розвитку та зменшити капітал.

Загрози інтелектуальній власності на підприємстві можуть бути як зовнішні, так і внутрішні. Внутрішні загрози можуть виникати з боку працівників підприємства, діяльність яких спрямована на зниження можливостей використання інтелектуальної власності.

Зовнішні загрози можуть виникати з боку конкурентів, дії яких мають мету переманювати персонал, який має потужний інтелектуальний потенціал та володіє інформацією про інтелектуальну власність підприємства.

Усе вищенаведене дозволяє зробити висновок, що забезпечення безпеки інтелектуальної власності на підприємстві є вкрай важливою умовою його подальшого ефективного функціонування. Це пояснюється такими причинами: високою конкуренцією серед підприємств; необхідністю постійного вдосконалення існуючих технологій та процесів на підприємстві; появою інформаційного, обчислювального та телекомунікаційного обладнання, яке вимагає особливого відношення до захисту; необхідністю використання підприємствами найновітніших інформаційних технологій; необхідністю досліджень та розробок у частині створення нових продуктів, товарів тощо; неможливістю стабільної діяльності підприємства без забезпечення належного рівня безпеки інтелектуальної власності.

Створення системи забезпечення безпеки інтелектуальної власності на підприємстві вимагає вирішення комплексу заходів економічного, правового, інформаційного і правоохоронного характеру з метою захисту економічних інтересів та прав власності підприємства.

Отже, метою формування забезпечення захисту інтелектуальної власності на підприємстві є: створення умов для надійної

роботи та розвитку підприємства; запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам; захист інтересів підприємства від протиправних посягань; забезпечення схоронності нематеріальних ресурсів; створення умов для нормального функціонування всіх підрозділів підприємства.

У сучасних умовах господарювання підприємства повинні створювати систему захисту інтелектуальної власності. Система захисту інтелектуальної власності – це комплекс управлінських, правових, економічних, охоронних, судово-правових дій, що забезпечують безпеку підприємства в системі його економічної безпеки.

Зазвичай діяльність щодо захисту інтелектуальної власності покладається на службу безпеки підприємства, яка повинна здійснювати контрольні та координуючі функції з метою забезпечення узгодженої роботи всіх працівників та підрозділів.

Таким чином, для забезпечення ефективної системи захисту інтелектуальної власності на підприємстві необхідно враховувати: специфіку, структуру підприємства, вид діяльності; кількісний та якісний склад менеджменту, персоналу; зовнішнє та внутрішнє середовище, в яких працює підприємство; необхідність чіткої координації дій, які спрямовані на адекватну реакцію на загрози; планування, розробку та впровадження планів та рішень; оптимальний розподіл та використання ресурсів; удосконалення застосування вже існуючих на підприємстві засобів захисту інтелектуальної власності; постійний контроль та захист прав інтелектуальної власності.

Крім того, з метою зменшення внутрішніх загроз потрібно приділити увагу розвитку корпоративного духу працівників підприємства, впровадженню механізмів стимулювання працівників, розвитку управління знаннями на підприємстві, підвищенню рівня дисципліни та відповідальності за порушення нормативів підприємства. Людські активи потребують захисту у вигляді можливостей службового росту. Інфраструктурні активи можуть частково захищатися керівництвом організації, яке визначає філософію та характер управлінських процесів та корпоративну культуру.

Забезпечення захисту інтелектуальної власності є важливим, складним напрямом діяльності підприємства, без реалізації якого неможливе його ефективне функціонування та розвиток у сучасному світі.

Список використаних джерел

1. Бендиков, М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития [Текст] / М. А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2002. – № 2. – С. 17–29.
2. Економічна енциклопедія [Текст] / за заг. ред. Л. М. Воронович. – К. : Вид. центр «Академія», 2000. – 1350 с.
3. Гапоненко, В. Ф. Экономическая безопасность предприятий. Подходы и принципы [Текст] / В. Ф. Гапоненко, А. Л. Беспалько, А. С. Власков. – М. : Изд-во «Ось-89», 2007. – 208 с.
4. Дубецька, С. П. Економічна безпека підприємств України [Текст] / С. П. Дубецька // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. – К. : Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2003. – С. 146–172.
5. Зубок, М. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва [Електронний ресурс] : навч. посіб. / М. І. Зубок, В. С. Рубцов, С. М. Яременко та ін. – Режим доступу: <http://ifsa.kiev.ua/files/ekonomsec.pdf>.
6. Мішин, О. Ю. Сутність поняття «економічна безпека підприємства» [Текст] / О. Ю. Мішин, С. В. Мішина // Вісн. економіки транспорту і промисловості : зб. наук.-практ. ст. – 2012. – Вип. 38. – Дод. «Безпека INFECO». – С. 86–90.
7. Шемаєва, Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук / Л. Г. Шемаєва. – К., 2010. – 39 с.

Стаття надійшла 18 лютого 2015 р.

Л. В. Перевалова

Проблемы защиты интеллектуальной собственности в системе экономической безопасности предприятия

Статья посвящена проблемам защиты интеллектуальной собственности на предприятиях в современных экономических условиях. Успешное развитие предприятия и его высокие финансовые результаты зависят от внедрения в производство объектов интеллектуальной собственности.

Конкурентоспособность предприятия, в свою очередь, зависит от наличия надежного механизма защиты интеллектуальных ресурсов. В статье раскрываются такие понятия, как «защита интеллектуальной собственности», «экономическая безопасность предприятия», рассматривается сущность интеллектуальной безопасности и экономической безопасности предприятия, место, которое занимает защита интеллектуальной собственности в системе экономической безопасности предприятия. Автор анализирует внешние и внутренние угрозы, которые могут нанести вред деятельности предприятия. В работе рассматривается система защиты интеллектуальной собственности, предлагаются основные направления обеспечения защиты объектов интеллектуальной собственности на предприятии.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, право интеллектуальной собственности, защита интеллектуальной собственности, безопасность, экономическая безопасность, безопасность интеллектуальной собственности, экономическая безопасность, безопасность интеллектуальной собственности, предприятие, внутренние и внешние угрозы.

L. V. Perevalova

**The problems of intellectual property protection
in the enterprise economic security system**

The article is devoted to the problems of intellectual property protection at the enterprises of Ukraine in the current economic environment. The successful development of the company and its high financial results depend on the implementation of intellectual property in production. Competitiveness depends on the availability of a reliable mechanism of intellectual resources protection.

The article reveals such concepts as «intellectual property protection», «enterprise economic security», considers the essence of enterprise intellectual and economic security, the place that protection of intellectual property takes in the system of enterprise economic security.

The author analyzes the external and internal threats, which can damage the enterprise. The paper considers intellectual property protection system, proposes basic directions of enterprise intellectual property protection.

One of the main conditions of enterprise intellectual property protection is its ability to withstand the threats that exist or may appear in the future. The author allocates internal and external threats which can damage the enterprise.

The article considers intellectual property protection system. The author analyzes main trends of enterprise intellectual property protection. According to the author, in order to ensure an effective intellectual property protection system, the enterprise needs to consider: specificity and structure of the enterprise; qualitative and quantitative composition of the management and personnel; internal and external environment in which enterprise operates; coordination of actions aimed at overcoming the threats that exist; planning, developing and implementation of plans and decisions; effective allocation and use of resources; the improvement of existing methods of enterprise intellectual property protection; constant monitoring and protection of intellectual property rights.

In order to reduce internal threats, according to the author, it is necessary to amplify employees corporate spirit, implement mechanisms of their stimulation, increase discipline level and responsibility for enterprise rules violation. Employees activity should be protected and this is connected primarily to their career. The enterprise's management should define the philosophy, the nature of management processes and corporate culture. All of this will ensure the effective intellectual property protection and, consequently, the effective enterprise development in modern conditions.

Keywords: *intellectual property, intellectual property right, intellectual property protection, safety, economic security, safety of intellectual property, economic security, safety of intellectual property, enterprise, internal and external threats.*